

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Коваль Юлії Андріївни

«Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів», представлену на здобуття ступеня доктора філософії згалузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Екологічна криза, що вразила нашу планету внесла значні корективи у відносини людина-природа, змусила переосмислити всі досягнення людської цивілізації. Екологічні питання є сьогодні важливими не лише в економіці й політиці, вони нині є компонентом людської культури загалом. Тому особливо актуальною є проблема формування екологічної культури особистості, як рівня сприйняття нею природи, навколишнього світу й оцінки свого місця у світі, ставлення людини до світу. Формування екологічної культури студентів дасть змогу відновити втрачену рівновагу і гармонію у відносинах людина-природа, адже культура – це та сфера людського буття, де варто шукати відповіді в тому числі й на екологічні проблеми, оскільки в її основі лежать загальнолюдські цінності. Тому культурознавчий підхід, який пропонує дисертантка у своєму дослідженні є, на наш погляд, цілком коректним і виправданим, а саме дослідження – безперечно, актуальним і своєчасним.

Посилює актуальність теми низка виявлених авторкою суперечностей між: потребою держави та суспільства у формуванні високого рівня екологічної культури студентів як основи для розвитку особистості громадянина та недостатнім використанням проєктних технологій у формуванні екологічної культури здобувачів в освітньому середовищі технічного коледжу; наявністю досліджень, що стосуються екологічної освіти студентів і ступенем їхньої адаптованості до специфіки освітнього середовища технічного коледжу; об'єктивною потребою формування екологічної культури студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у технічному коледжі та низьким рівнем науково-методичного забезпечення цього процесу.

Отже, з огляду на потребу розв'язання суперечностей, а також важливість розв'язання цієї проблеми актуальність теми дисертаційної роботи Ю.А. Коваль «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів», поданої на рецензування, сумнівів не викликає.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Тема дисертації є складовою науково-дослідної теми кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті «Інноваційні педагогічні технології навчання в умовах інформатизації освіти в Україні та за кордоном» (рішення кафедри від 23.12.2020 р. (протокол № 8)), затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 20 жовтня 2021 р.) та узгоджена рішенням Бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 20.11.2021 р.).

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що: вперше визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу (цілеспрямоване впровадження розробленої моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі; застосування проектних технологій у процесі формування екологічної культури та спрямування самостійної роботи студентів на виконання екологічних проєктів; комплексне використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування екологічної культури здобувачів освіти); розроблено модель формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу; удосконалено зміст курсу «Основи екології», розроблено програму спецкурсу «Формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів», форми (лабораторні, практичні заняття, виробнича практика, науково-дослідна робота здобувачів освіти, СРС) і методи (інформаційне забезпечення освітнього процесу, комп'ютерні екологічні ігри, ділові ігри, навчальні екологічні проєкти, телекомунікаційні екологічні навчальні проєкти, екологічні квести, екологічні веб-квести) формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу; подальшого розвитку дістало дослідження дидактичних можливостей формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій Коваль Юлії Андріївни є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність представлених автором результатів. Викладений у вступі науковий апарат дослідження дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми, його алгоритм, методи інтерпретації одержаних результатів. Ретельно вивчена дисертанткою джерельна база (185 найменувань, з яких 9 – іноземні) уможливила поглиблене дослідження з проблеми формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів. Вирішенню завдань наукового пошуку сприяло коректне використання системи науково-педагогічних (теоретичних, емпіричних) й статистичних методів, що забезпечило вірогідність отриманих результатів та засвідчило ефективність наукової траєкторії дослідження.

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дослідження, його об'єкту, предмету, меті, гіпотезі, що дозволило на належному рівні висвітлити перебіг дослідно-експериментальної роботи. Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження.

Зміст анотації відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки. Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Наукові здобутки Коваль Юлії Андріївни складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень проблеми розвитку екологічної культури особистості.

Практичне значення дослідження полягає в реалізації педагогічних умов і впровадженні розробленої моделі формування екологічної культури здобувачів освіти в освітньому середовищі технічного коледжу; в розробленні діагностичних матеріалів щодо визначення сформованості екологічної культури студентів в освітньому середовищі; в розробленні та реалізації методичного забезпечення формування екологічної культури здобувачів освіти; в розробленні та реалізації інформаційного забезпечення освітнього процесу, комп'ютерних екологічних ігор, ділових ігор, навчальних екологічних проєктів, телекомунікаційних екологічних навчальних проєктів, екологічних квестів, екологічних веб-квестів; методичних рекомендацій щодо виконання практичних робіт; завдань для СРС; тестів для самоконтролю; укладено методичні рекомендації щодо формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічного коледжу.

Результати дослідження можна використовувати у діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти. Практичний доробок дисертантки доцільно використовувати у процесі неформальної освіти студентів технічних коледжів.

Структура та зміст дисертації, її завершеність і відповідність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечуються логічною структурою роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків списку використаних джерел до кожного розділу, загальних висновків та додатків.

Чіткість, логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає вирішенню поставлених завдань. У роботі подано 5 таблиць і 4 рисунки, які суттєво доповнюють сутність дослідження і пояснюють характерні особливості наукового пошуку дисертантки.

У першому розділі «Теоретичні засади формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів» на основі вивчення наукових праць українських і зарубіжних дослідників здійснено характеристику екологічної культури особистості як педагогічного феномену; схарактеризовано особливості формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів; описано компоненти, критерії, показники та рівні екологічної культури студентів технічних коледжів.

Доцільним є звернення авторки до Державних освітніх стандартів фахової передвищої освіти за технічними спеціальностями й виокремлення з-поміж інших тих умінь, розвиток яких сприяє формуванню екологічної культури здобувачів.

За результатами вивчення наукових джерел сформульовано авторську дефініцію поняття «екологічної культури студентів технічних коледжів» як інтегративної професійної якості, що дає змогу випускнику технічного коледжу через гармонізацію системи «людина-природа» найбільш адекватно визначати своє місце в навколишньому світі, максимально повно актуалізувати життєві ресурси, виявляючи свої здібності в різних сферах життєдіяльності.

Здійснена науково-пошукова робота дозволила дисертантці коректно визначити структурні компоненти екологічної культури студентів технічних коледжів, такі як: мотиваційний, когнітивний, практично-діяльнісний, емоційно-вольовий, ціннісно-смысловий та логічно представити їх змістове наповнення. Авторкою також коректно визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний, емоційно-вольовий, рефлексивно-оцінний) та їх показники, що характеризують рівень розвитку означеної якості і узгоджуються з її структурними компонентами. Продуманою є представлена характеристика рівнів (високий, середній, низький) екологічної культури студентів технічних коледжів.

У другому розділі «Педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів» дисертанткою обґрунтовано педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів.

Правомірним вважаємо теоретично обґрунтовані та практично реалізовані педагогічні умови формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів, а саме: цілеспрямоване впровадження розробленої моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі; застосування проектних технологій у процесі формування екологічної культури та спрямування самостійної роботи студентів на виконання екологічних проєктів; комплексне використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування екологічної культури здобувачів освіти.

На основі положень культурологічного, аксіологічного, особистісно орієнтованого, системного, середовищного підходів, принципів (природовідповідності, культуровідповідності, системності, комплексності та безперервності екологічної освіти тощо) дисертанткою теоретично обґрунтовано і розроблено модель формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування екологічної культури студентів технічних коледжів» проаналізовано хід і результати експериментальної роботи щодо впровадження педагогічних умов формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів.

Ефективність проведеного дослідження підтверджується цілісністю, поетапністю проведення констатувального і формувального етапів експерименту. З метою визначення сучасного стану екологічної культури здобувачів проведено констатувальний етап експерименту, результати якого підтвердили необхідність упровадження педагогічних умов формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів.

Позитивне враження справляє врахування регіонального аспекту під час організації різних видів навчальних завдань (наприклад, ознайомчі екологічні екскурсії на промислові підприємства Вінницької області (Ладизинську ТЕС) та природоохоронні об'єкти. Схвально, що автор значну увагу приділила в дослідженні організації самостійної роботи студентів, зокрема, виконання

екологічних проєктів, адже в умовах карантину, а згодом – воєнного стану така форма роботи є особливо затребуваною і ефективною. Імпонує те, що в роботі описано низку проєктів, у яких була задіяна дисертантка і її студенти: еко-студія, фестиваль «Екологія починається з тебе», Еко-місто», «Території світу, що особливо охороняються», екологічна стежина у Вінницькому лісо-парку тощо.

Заслугує на схвалення використання низки сучасних ІКТ, наприклад, електронного навчально-методичного практикуму тощо. Доречним було використання під час проведення дослідно-експериментальної роботи QR-кодів. Такі сучасні засоби, безперечно, викликають значний інтерес у студентів і тому можуть бути ефективними.

Аналіз результатів дослідження дозволяє простежити динаміку якісно-кількісних змін у розвитку структурних компонентів (мотиваційного, когнітивного, практично-діяльнісного, емоційно-вольового, ціннісно-смыслового) екологічної культури студентів відповідно до визначених рівнів (високого, середнього, низького) сформованості означеної якості.

Динаміку змін визначеної якості за результатами експериментальної роботи звізуалізовано за допомогою методів математичної статистики.

Представлені в дисертації результати формувального експерименту доводять об'єктивність теоретичних положень розробленої моделі та педагогічних умов формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів та їхню ефективність.

Результати дисертаційного дослідження акумулюються у висновках, обґрунтованість яких не викликає сумнівів з огляду на змістовність здійсненої наукової розвідки, що характеризується як науковою новизною, так і практичною значущістю.

Представлені у дисертації додатки унаочнюють змістове її наповнення. суттєво розширюють уявлення як про масштабність роботи, так і про її завершеність, а отже, є доцільними. У них представлено всі діагностичні методики (анкети, тести); план роботи наукового гуртка «Збережемо природу»; лабораторні роботи «Комп'ютерні екологічні ігри» з навчальної дисципліни «Основи екології»; ділові ігри; навчальний проєкт з навчальних дисциплін «Природничі науки», «Основи екології», «Інформатика та комп'ютерна техніка», «Формування екологічної культури в освітньому середовищі технічних коледжів» з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; зразки екологічних проєктів; веб-квести тощо, що свідчать про деталі проведення формувального етапу експерименту.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Результати дослідження висвітлено в 11 публікаціях, з-поміж яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, 5 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Відповідність анотації основним положенням дисертації

Анотація до поданої дисертації являє собою коротко та чітко викладену характеристику роботи, відображає мету наукової розвідки, новизну дисертації.

Зміст анотації не містить інформації яка була б відсутня у тексті дисертаційної роботи. Дисертантом відповідним чином оформлені посилання на наукову літературу та нормативно-правові акти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу Юлії Андріївни Коваль, у контексті наукової дискусії висловлюємо такі зауваження і побажання:

– назва підрозділу 1.2 є, на наш погляд, дещо дискусійною, оскільки варто було б сфокусувати увагу, на нашу думку, на особливостях формування екологічної культури студентів саме технічних коледжів;

– у розробленій моделі формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів авторка називає етапи реалізації практико-орієнтованої діяльності (мотиваційно-когнітивний, комунікативно-орієнтований, професійно-моделюючий), ці ж етапи названо в описі педагогічного експерименту, варто було б схарактеризувати детальніше зміст цих етапів; у підрозділі 3.2 варто було б більш чітко визначити мету і завдання формувального етапу експерименту.

Загальний висновок. Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і є приводом для наукової дискусії. Проведений аналіз дає підстави зробити висновок: за актуальністю, змістом, обсягом та якістю оформлення, сукупністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю отриманих результатів, достовірністю і повнотою висвітлення їх у публікаціях дисертація «Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке успішно вирішує важливе для освітньої галузі науково-практичне завдання та відповідає встановленим вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а її авторка – Коваль Юлія Андріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, професійної
освіти та управління освітніми закладами
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

Валентина ФРИЦЮК

